

Wyrok z dnia 24 września 2004 r.

II UK 471/03

Prawo do emerytury na podstawie art. 29 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm.) nabywa osoba, która w dniu rozwiązania stosunku pracy posiadała wymagany tym przepisem pracowniczy staż emerytalny oraz ustalone prawo do renty i w czasie pobierania tej renty osiągnęła wiek emerytalny.

Przewodniczący SSN Maria Tyszel, Sędziowie SN: Jadwiga Skibińska-Adamowicz, Andrzej Wróbel (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 24 września 2004 r. sprawy z wniosku Ireny G. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w G.W. o emeryturę, na skutek kasacji organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 28 sierpnia 2003 r. [...]

o d d a l i ł kasację.

U z a s a d n i e

Wnioskodawczyni Irena G. w dniu 23 stycznia 2002r. ukończyła 55 lat. Od dnia 7 września 1992 r. pobierała rentę inwalidzką II grupy (obecnie z tytułu całkowitej niezdolności do pracy). Udowodniła 25 lat i 4 miesiące okresów składkowych i 8 miesięcy okresów nieskładkowych. Orzeczeniem z dnia 15 kwietnia 1997 r. Wojewódzkiej Komisji do Spraw Inwalidztwa i Zatrudnienia została uznana za inwalidę II grupy na stałe. Przed przejściem na rentę jej ostatnim ubezpieczeniem było ubezpieczenie z tytułu pozostawania w stosunku pracy.

Od dnia 1 stycznia 2000 r. wnioskodawczyni rozpoczęła działalność gospodarczą. Nie występowała z wnioskiem o objęcie jej dobrowolnym ubezpieczeniem emerytalno-rentowym.

Wniosek o emeryturę złożyła 3 grudnia 2001 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w G.W. decyzją z dnia 17 grudnia 2001 r. odmówił Irenie G. (urodzonej 23 stycznia 1947 r.) prawa do wcześniejszej emerytury na podstawie art. 29 w związku z art. 27 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr 162, poz. 1118 ze zm.), gdyż przed zgłoszeniem wniosku o emeryturę ostatnim ubezpieczeniem wnioskodawczynie była działalność gospodarcza.

Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gorzowie Wielkopolskim wyrokiem z dnia 13 marca 2002 r. zmienił zaskarżoną decyzję i przyznał wnioskodawczynie prawo do emerytury na podstawie art. 29 ust. 1 wskazanej ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r., począwszy od 23 stycznia 2002 r. Sąd pierwszej instancji wskazał, iż wnioskodawczynie w momencie nabycia prawa do renty legitymowała się ponad 20 - letnim stażem pracy, a jej ostatnim ubezpieczeniem było ubezpieczenie ze stosunku pracy. Podjęła, co prawda - od 1 stycznia 2000 r. działalność gospodarczą - ale z tego tytułu nie podlegała dobrowolnemu ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu.

W ocenie Sądu Okręgowego fakt, że wnioskodawczynie prowadziła działalność gospodarczą, a wymagany wiek osiągnęła dopiero w dniu 23 stycznia 2002 r., nie stanowi przeszkody do przyznania jej prawa do emerytury, gdyż okres „oczekiwania” na osiągnięcie wymaganego wieku nie powoduje utraty prawa do wcześniejszej emerytury, skoro pozostałe przesłanki wnioskodawczynie spełniła już w 1992 r.

Apelację od powyższego wyroku wniósł organ rentowy, zarzucając wyrokowi naruszenie prawa materialnego, a w szczególności przepisów art. 29 ust. 1 i art. 100 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr 162, poz. 1118 ze zm.) wobec niespełnienia przez wnioskodawczynię warunków do przyznania prawa do emerytury. W uzasadnieniu apelacji skarżący podniósł, iż art. 29 ustawy dotyczy jedynie pracowników, którzy stali się całkowicie niezdolni do pracy. W przypadku wnioskodawczynie, która wniosek złożyła 3 grudnia 2001 r., będąc rencistką, nie ma on zastosowania.

Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Poznaniu wyrokiem z dnia 28 sierpnia 2003 r. [...] oddalił apelację. Sąd ten zaakceptował ustalenia faktyczne poczynione przez Sąd pierwszej instancji, podzielił też stanowisko i pogląd prawny tego Sądu.

Od wyroku Sądu Apelacyjnego pozwany wniósł kasację, opierając ją na naruszeniu prawa materialnego przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie przepisu art. 29 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, polegające na przyjęciu przez Sąd Apelacyjny stanowiska, że prawo do wcześniejszej emerytury określone tym przepisem nabywa także osoba, która legitymuje się określonym przez ten przepis stażem ubezpieczeniowym, mimo iż wymagalny wiek osiągnęła i wniosek o świadczenie złożyła w czasie, gdy nie była pracownikiem.

Wniosek o rozpoznanie kasacji skarżący uzasadnił tym, że w sprawie zachodzi potrzeba wykładni przepisu art. 29 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych przez wyjaśnienie, czy z użyciem w art. 29 ustawy sformułowania „ubezpieczeni, urodzeni przed 1 stycznia 1949 r. będący pracownikami” wynika, że unormowane w nim prawo do wcześniejszej emerytury przysługuje tylko takim ubezpieczonym, którzy przed złożeniem wniosku o przyznanie świadczenia byli objęci ubezpieczeniem z tytułu pracy wykonywanej w ramach stosunku pracy, czy również przysługuje tym ubezpieczonym, którzy przed zgłoszeniem wniosku o wcześniejszą emeryturę wykonywali działalność zarobkową na innej podstawie niż stosunek pracy. Zdaniem pozwanego treść art. 29 nie uzasadnia tak rozszerzającej wykładni, jakiej dokonał Sąd Apelacyjny, przywołując stanowisko Sądu Najwyższego zaprezentowane w wyroku z dnia 30 marca 2000r., II UKN 443/99 (OSNAPiUS 2001 nr 17, poz. 542). Wskazując na powyższe skarżący wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku oraz o zmianę poprzedzającego go wyroku Sądu Okręgowego w Gorzowie Wielkopolskim z dnia 13 marca 2002 r. [...] i oddalenie odwołania skarżącej Ireny G.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Kasacja nie ma usprawiedliwionych podstaw. Nie jest trafny zarzut naruszenia zaskarżonym wyrokiem przepisu art. 29 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, który stanowił, że ubezpieczeni urodzeni przed dniem 1 stycznia 1949 r., będący pracownikami, którzy nie osiągnęli wieku emerytalnego określonego w art. 27 pkt 1 tej ustawy, mogą przejść na emeryturę: 1) kobieta - po osiągnięciu wieku 55 lat, jeżeli ma co najmniej 30-letni okres składkowy i nieskładkowy albo jeżeli ma co najmniej 20-letni okres składkowy i nieskładkowy oraz została

uznana za całkowicie niezdolną do pracy; 2) mężczyzna - po osiągnięciu wieku 60 lat, jeżeli ma co najmniej 25-letni okres składkowy i nieskładkowy oraz został uznany za całkowicie niezdolnego do pracy. Zagadnieniem spornym jest to, czy sformułowanie: „ubezpieczeni urodzeni przed dniem 1 stycznia 1949 r., będący pracownikami” obejmuje osobę, która w dniu rozwiązania stosunku pracy posiadała wymagany tym przepisem staż pracy, nabyła prawo do wcześniejszej emerytury i co do której stwierdzono, że od 1 stycznia 2000 r. rozpoczęła działalność gospodarczą, a wymagany powyższym przepisem wiek emerytalny osiągnęła 23 stycznia 2002 r. Organ rentowy jest zdania, że przepis art. 29 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych dotyczy wyłącznie pracowników lub osób, których ostatnim ubezpieczeniem było ubezpieczenie pracownicze, przy czym okres pobierania świadczenia przedemerytalnego nie jest okresem podlegania ubezpieczeniu społecznemu, a zatem przepis ten „uzależnia przyznanie emerytury od faktu bycia objętym ubezpieczeniem społecznym z tytułu zatrudnienia bezpośrednio przed złożeniem wniosku o emeryturę.”

Przedstawiona w kasacji przez organ rentowy wykładnia przepisu art. 29 ustawy nie jest prawidłowa. W poprzednim stanie prawnym zagadnienie to regulował przepis art. 27 ust. 1 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.), który stanowił, że pracownik, który nie osiągnął wieku emerytalnego określonego w art. 26 ust. 1 pkt 1, może przejść na emeryturę: 1) kobieta - po osiągnięciu wieku 55 lat, jeżeli ma 30-letni okres zatrudnienia albo jeżeli ma 20-letni okres zatrudnienia i zaliczona została do I lub II grupy inwalidów, 2) mężczyzna - po osiągnięciu wieku 60 lat, jeżeli ma 25-letni okres zatrudnienia i zaliczony został do I lub II grupy inwalidów. Sąd Najwyższy ustalił wykładnię tego przepisu w uchwale z dnia 16 kwietnia 1991 r., III UZP 22/90 (OSNCP 1991 nr 8-9, poz. 99), w której stwierdził między innymi, że prawo do wcześniejszej emerytury na podstawie art. 27 ust. 1 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin nabywa także były pracownik niepozostający w zatrudnieniu w dacie osiągnięcia określonego w tym przepisie wieku (55 lat kobieta i 60 lat mężczyzna). W uzasadnieniu tej uchwały Sąd Najwyższy wskazał na istotny argument systemowy, a mianowicie ten, że w wyniku zmiany art. 26 tej ustawy „prawo do emerytury przysługuje obecnie bowiem wszystkim osobom, które mają wymagany okres zatrudnienia i osiągnęły wiek emerytalny - niezależnie od tego w jakim czasie po ustaniu zatrudnienia (okresu równorzędnego z

okresem zatrudnienia) wiek ten osiągnęły.” Podkreślił także, iż na skutek tej zmiany została „zmodyfikowana ubezpieczeniowa konstrukcja prawa do świadczeń, opierająca się na generalnej regule, że zdarzenie ubezpieczeniowe musi zajść w czasie zatrudnienia (okresie równorzędnym z okresem zatrudnienia), ewentualnie w tzw. okresie ochronnym po ustaniu zatrudnienia (okresu równorzędnego z okresem zatrudnienia), a dopuszczalne odejście od tej zasady musi zawsze wyraźnie wynikać z przepisu.” Sąd Najwyższy wreszcie stwierdził, że „tak zasadnicza zmiana art. 26 ustawy o z.e.p. ma wpływ na wykładnię art. 27 tejże ustawy, jako normującego także prawo do emerytury; szczególnie że określone w nim wymagania (poza wiekiem) w stosunku do wymagań określonych w art. 26 ustawy o z.e.p. są znacznie większe. Dlatego w obecnym stanie prawnym przez pojęcie „pracownik” występujące w art. 27 ustawy o z.e.p. należy rozumieć także byłego pracownika. W konsekwencji tego, uzasadnione jest stanowisko, że spełnienie wymagań określonych tym przepisem uprawnia do przyznania tzw. wcześniejszej emerytury także byłym pracownikom, niezależnie od tego, kiedy wymagania te zostały spełnione”.

Z porównania przepisu art. 27 ust. 1 ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i przepisu art. 29 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych wynika „stylistyczno-treściowa zbieżność obu tych przepisów” (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 marca 2000 r., II UKN 443/99), co mogłoby przemawiać za tym, że wykładnia prezentowana w powyższej uchwale Sądu Najwyższego zachowuje aktualność w zmienionym stanie prawnym. Jednakże w aktualnym orzecznictwie Sądu Najwyższego dominuje pogląd przeciwny, że pod rządem art. 29 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych wykładnia ta jest nieaktualna (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 grudnia 2001 r., II UKN 646/00, OSNAPIUS 2003 nr 18, poz. 445; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 lutego 2004 r., II UK 239/03). W ocenie Sądu Najwyższego rozpoznającego niniejszą sprawę, porównanie brzmienia tych przepisów wskazuje, że między zawartym w art. 27 ust. 1 ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin sformułowaniem „pracownik, który nie osiągnął wieku emerytalnego określonego w art. 26 ust. 1 pkt 1” i sformułowaniem zawartym w art. 29 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych „ubezpieczeni urodzeni przed dniem 1 stycznia 1949 r., będący pracownikami, którzy nie osiągnęli wieku emerytalnego określonego w art. 27 pkt 1”, nie ma istotnej różnicy, a w każdym razie takiej, która czyniłaby nie-

aktualną tezę powołanej wyżej uchwały Sądu Najwyższego i zawartą w jej uzasadnieniu argumentację prawną.

Aktualności tej tezy i jej uzasadnienia nie podważa w żadnym zakresie uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 września 2000 r., K 1/00 (OTK 2000 nr 6, poz. 185), w którym stwierdzono, że w kontekście przepisów art. 5, 26 i 27 ust. 1 ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin „nie ulega wątpliwości, że uprawnienie do wcześniejszego przejścia na emeryturę przysługiwało jedynie pracownikom (zakres podmiotowy), którzy legitymowali się określonym czasem zatrudnienia, rozumianym jako wykonywanie pracy w ramach stosunku pracy (zakres przedmiotowy)”. Przede wszystkim Trybunał Konstytucyjny nie jest konstytucyjnie umocowany do dokonywania wykładni przepisów ustawowych, które nie są zarazem przedmiotem oceny ich konstytucyjności, a w każdym razie wykładnia taka z całą pewnością nie wiąże sądów powszechnych i Sądu Najwyższego. Ponadto wykładnia ta jest błędna i odmienna od wykładni przedstawionej w powołanej uchwale Sądu Najwyższego, do której Trybunał Konstytucyjny w ogóle nie odniósł się w uzasadnieniu wyroku.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwała się pogląd, że redakcja przepisu art. 29 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych powoduje, że „pozostałe warunki do takiej emerytury, a w szczególności wiek (55 lat kobieta, 60 lat mężczyzna) muszą być przez ubezpieczonego spełnione w okresie, kiedy jest on pracownikiem albo nie stracił statusu pracownika przez objęcie innym systemem ubezpieczenia społecznego. Nie pozwala natomiast na uznanie, że za ubezpieczonych „będących pracownikami” można uważać także byłych pracowników, którzy wprawdzie legitymują się wymaganym pracowniczym stażem ubezpieczeniowym i wiekiem, ale w momencie przejścia na emeryturę pracownikami nie są, a w szczególności pozbawia ich statusu pracowniczego objęcie innym systemem ubezpieczenia społecznego” (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 grudnia 2001 r., II UKN 646/00; podobnie wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 lutego 2004 r., II UK 239/03).

Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym niniejszą sprawę pracy nie podziela tego poglądu i jego uzasadnienia. Przepis art. 29 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych powinien być interpretowany ściśle, lecz nie powinien jednocześnie podlegać wykładni zwężającej, jaką przedstawił Sąd Najwyższy w wyrokach z dnia 7 grudnia 2001 r. i 12 lutego 2004 r. Przepis ten bowiem nie

daje podstawy do wyłączenia z zakresu „ubezpieczonych (...) będących pracownikami” osoby, która w dniu rozwiązania stosunku pracy posiadała wymagany przez ten przepis pracowniczy staż ubezpieczeniowy, a także ustalone prawo do renty i w okresie otrzymywania tego świadczenia osiągnęła wymagany wiek emerytalny. Należy bowiem podkreślić, że prawo do renty związane było z podleganiem wnioskodawczyni pracowniczemu ubezpieczeniu społecznemu, zaś biorąc pod rozwagę cel i funkcję tego świadczenia (zob. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 2000 r., II UKN 313/99, OSNP 2001 nr 10, poz. 358) należy uznać, że osoba pobierająca to świadczenie jest z tego tytułu ubezpieczonym, będącym pracownikiem w rozumieniu art. 29 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych.

Statusu ubezpieczonego, będącego pracownikiem, nie pozbawia prowadzenie działalności gospodarczej przez osobę pobierającą świadczenie w postaci renty. Należy mieć bowiem na uwadze, że okres prowadzenia tej działalności był krótszy od okresu pobierania świadczenia w postaci renty, co spowodowało, że złożenie wniosku o emeryturę i osiągnięcie wymaganego wieku miało miejsce w okresie pobierania tego świadczenia. Wynika z tego, że wszystkie przesłanki nabycia przez wnioskodawczynię prawa do emerytury, a mianowicie wiek i staż pracy, związane są z ubezpieczeniem pracowniczym, co oznacza, że spełniła ona przesłanki określone w art. 29 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych.

Przedstawionej powyżej wykładni przepisu art. 29 ustawy nie stoi na przeszkodzie uzasadnienie wyżej powołanego wyroku Trybunału Konstytucyjnego, w którym uznano, że „zastosowanie kryterium ubezpieczenia pracowniczego, w powiązaniu z okresem ubezpieczenia poprzedzającym złożenie wniosku o emeryturę, stanowi wprowadzenie zawężenie zakresu podmiotowego w zakresie wcześniejszego przechodzenia na emeryturę, jednakże w rozpatrywanej sprawie kryterium to nie narusza zasad równości i sprawiedliwości społecznej.” Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym niniejszą sprawę inaczej niż Trybunał Konstytucyjny rozumie treść i cel przepisu art. 29 ustawy i nie widzi podstaw, aby w ślad za Trybunałem przyjmować zwężającą wykładnię tego przepisu, jak to uczynił Sąd Najwyższy w wyrokach z dnia 7 grudnia 2001 r. i 12 lutego 2004 r.

Biorąc powyższe pod rozwagę, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji.

=====